

Tisztelt Ügyvédnő, Elnök Urak!
Tisztelt Kollégák!
Tisztelt Hallgatóság!

Nemcsak laikusok, hanem jogászok is gyakran állítják ellentétbe a „jogszolgáltatást” és az „igazságszolgáltatást”.

Ennek során a bíróságok felé elvárásként jelenik meg, hogy ne csupán jogot, hanem igazságot is szolgáltatassanak – méghozzá nemcsak a felek, hanem az egész társadalom részére. Ebből a szempontból is vizsgálhatjuk a különféle bíróságok tevékenységét.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatának vizsgálata során mindig arra a következtetésre jutok, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága pontosan ugyanolyan, mint a világ összes többi bírósága. Lehet számos ítéletével és határozatával egyetérteni, és lehet számos határozatával egyet nem érteni. Ebben teljes mértékben egyezik a világ összes bíróságával. Abban is egyezik a világ összes bíróságával, hogy az abszolút igazság kimondására sem képessége, sem hatásköre nincs. Teljes mértékben igaza van például az Emberi Jogok Európai Bíróságának akkor, amikor azt mondja, hogy az eljárás hatéves vagy azt meghaladó időtartama az észszerű határidőt túllépi, és ennek következtében kompenzációért kiált. Ezzel nem lehet vitatkozni, de nyilvánvalóan ezt a kritikát, ezt a képet árnyalja, hogyha az Emberi Jogok Európai Bírósága ezt szintén hat évig tartó eljárást követően mondja ki.

Minden kritika hitelességét lerontja, ha a kritikus olyan hiányosságot ró fel, amivel maga is küzd. Ez vonatkozik személyre és szervezetre egyaránt. Minden tényállásból teljes mértékben szabadon levonható szubjektív kritika és következtetés. Ez így helyes, ez a szólásszabadság eminens része, de az se baj, hogyha a tényállás teljességét megismerhetjük és ezt követően vonjuk le a következtetéseinket. Teljes mértékben egyetértek például azzal, hogy méltatlan volt a bírói felső korhatár 62 évre történő leszállítása. Ez a lépés számos kollégánk életpályáját hirtelen megakasztotta. Azért használom azt a szót, hogy megakasztotta, mert a tényállás teljessége azt is megköveteli, hogy elmondjuk, hogy az adott bírótársak erre irányuló nyilatkozatuk és kérelmük esetén a pályájukat az eredeti keretek között folytathatták, vagy ha nem kívánták folytatni a pályájukat, ebben az esetben anyagi kompenzációra tarthattak igényt és részesültek is megfelelő kompenzációban.

Mindenekelőtt az igazságszolgáltatás-jogszolgáltatás közötti processzuális különbségtétellel összefüggésben kiemelandő, hogy a polgári perrendtartásból 1999 végén került ki az anyagi igazság felderítésének kötelessége – talán nem kis részben annak köszönhetően, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt ekkoriban kezdtek megjelenni azok az ügyek, melyekben az eljárás elhúzódásának legfőbb oka az volt, hogy a bíróságok hivatalból folytattak le hosszadalmas szakértői bizonyításokat. Ilyen volt például az *Erdős c. Magyarország ügy*.

A polgári perben a felek az ügy urai, – kevés kivétellel – a bíróság nem folytathat le hivatalból bizonyítást. Hozható-e így igazságos ítélet? A processzuális igazságosságnak megfelelően feltétlenül. Az objektív anyagi igazságnak megfelelően? Nyilván ez kérdéses.

Büntetőügyekben a bíróság mondhatjuk, hogy szintén kötött pályán halad, hiszen csak a megvádolt személy büntetőjogi felelősségéről dönthet és csak olyan cselekményt bírálhat el, amelyet a vád tartalmaz. A vádhoz kötöttség ismert fogalom. Itt tehát a vádló terhén áll a

bizonyítás. A bíróság feladatköre pedig – az új Be. jogalkotói szándéka szerint – szintén a processzuális igazság szolgáltatása irányába mozdult el.

Azonban mégsem szabad az állami szerveknek az „igazságosság” elvét ignorálni, mert ez „a törvény az törvény” formalizmusává degradálódik, a jogalkalmazás pedig formalizmussá nem degradálódhat. E körben gyakran történik hivatkozás a jogbiztonságra, miszerint még egy rossz, ám kiszámítható jogszabály is jobb, mint az írott normatív szabályozás hiánya.

Ugyanakkor, amint arra Radbruch – állásponton szerint helyesen – mutatott rá a *„Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog”* című tanulmányában, hogy ha egy jogszabály megalkotása során még csak nem is törekszenek az igazságosságra, akkor az nem, hogy jogbiztonságot nem nyújt, hanem valójában a jogi jelleg is hiányzik belőle.

Radbruch, szavai általános érvényűek, miszerint *„[...] ahol a jogbiztonság és az igazságosság összeütközésbe kerül, az valójában az igazságosság önmagában való konfliktusa, méghozzá a látszat szerinti és a valóságos igazságosság közötti ellentét.”*

A bíróság döntései kapcsán is irányadó, hogy nem lehet „jogtechnikusként”, jogi formalistaként mechanikus jogalkalmazásba menekülni. Az emberi tényező, az Alaptörvény 28. cikkében is nevesített „józan ész” sem túlírt jogszabályokkal, sem algoritmusokkal nem pótolható a bírói döntéshozatal során.

Engedjék meg, hogy mindezek kapcsán megemlítsék két németországi jogesetet. Az első még a Német Demokratikus Köztársaságban történt a nyolcvanas évek elején – a hallgatóság többsége előtt talán ismert –, ez volt az úgynevezett „keresztretjvény gyilkosságként” köztudatba vonult eset. Abban az esetben egy részlegesen kitöltött keresztretjvény volt az egyetlen nyom egy gyerekgyilkosság felderítéséhez 1981-ben.

Az írásjellemzők egy középkorú nőre utaltak. A hatóságok megkezdték az írásminták szisztematikus gyűjtését Halle-Neustadt összes lakosától, ennek keretében tudomásom szerint – ez egy fajta jogtörténeti érdekesség is – 551.198 írásmintát gyűjtöttek össze és vizsgálták meg. A nyomozások során ez a világ valaha volt legnagyobb írásminta gyűjtése.

Ha valaki önként nem volt hajlandó írásmintát adni, akkor azt konspiratív módon szerezték meg, egészen változatos módokon. Volt például, hogy egy regionális napilap keresztretjvény-pályázatát hirdetett, továbbá a hatóságok papírhulladék-gyűjtést is szerveztek, hogy átnézzék az újságokban kitöltött keresztretjvényeket.

Végül kilenc hónapnyi nyomozati munkát követően egy asszony írásmintája megegyezett a gyermek holtteste mellett egy bőröndben talált keresztretjvényekkel. A nő kihallgatása során azonosításra került egy „Matthias S.” néven említett 18 éves férfi, aki a keresztretjvényt kitöltő asszony lányának volt a barátja.

A férfi a bűncselekmény elkövetését beismerte, a bíróság 1982-ben életfogytiglani szabadságvesztésre ítélte.

A két Németország egyesítését követően az ügyészség 1991-ben indítványozta az ügy „újrátárgyalását” – ez a magyar jogban a perújításnak felelne meg –, mert az elkövető 18 éves életkorára figyelemmel a Német Szövetségi Köztársaságban lehetséges lett volna esetében a fiatalokorra vonatkozó speciális szabályok alkalmazása.

Az 1992-ben kiszabott új büntetés bár a törvényi maximummal egyezett meg, ám ez „csupán” tíz év fiatalokorra börtönét jelentett, amit kényszergyógykezelés követett 1999-ig.

Az elkövető végül 2013. január 15-én halt meg – éppen az emberölés elkövetésének 32. évfordulóján.

Az eset ma számos kérdést vetne fel. Vajon jogállami módon lehetséges lenne ilyen széleskörű nyomozati munkát lefolytatni? Lenne bármilyen jogalap beleegyezés nélkül írásmintát gyűjteni állampolgároktól?

Az anyagi igazság felderítése oly mértékben háttérbe szorult a kontinentális eljárási jogokban – az angolszászban pedig soha nem is volt ilyen mértékben jelen – hogy a válasz szinte bármely európai országban nemleges volna.

Egyezik ez az igazságérzetünkkel? Aligha.

A másik kérdés a visszaható hatályú szabályok alkalmazása: jogállami keretek között nyilvánvalóan tilos a terheltre nézve hátrányos szabályok visszamenőleges alkalmazása.

Ugyanakkor valóban igazságos, vagy akár csak a jogbiztonságnak megfelelő megoldás egy másik – az elkövetéskor ebben a formában még nem is létező – ország jogának visszamenőleges alkalmazása a terhelt érdekében?

Hasonló morális kérdések merülnek fel az ún. Gäfgen ügy esetében:

2002-ben egy Magnus Gäfgen nevű joghallgató Frankfurtban elrabolt egy 11 éves fiút és annak vagyonos szüleitől 1 millió Euro váltságdíjat követelt. A váltságdíjat a megadott helyen felvevő elkövetőt a rendőrség követni kezdte, hogy a gyermek és az esetleges bűntársak nyomára vezesse őket.

Mivel ez nem vezetett eredményre, ezért őrizetbe vették, ám a terhelt megtagadta a vallomástételt és nem adott választ a rendőröknek az elrabolt gyermek hollétét firtató kérdéseire sem.

Hogy az elrabolt gyermek hollétét felderítsék, a nyomozást vezető Wolfgang Daschner rendőrkapitány-helyettes arra adott utasítást, hogy fenyegezzék meg a terheltet: meg fogják kínozni, ha nem tesz vallomást. Ezek után az elkövető vallomást tett, melyben feltárta, hogy az elrabolt gyermeket megölte és elárulta a holttest feltalálási helyét.

Magnus Gäfgent életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték 2003-ban, azzal, hogy a feltételes szabadságrabocsátása leghamarabb 15 év után lehetséges. Szabadon bocsátására egyelőre nem került sor, 2025-ben még mindig szabadságvesztését tölti.

Wolfgang Daschner rendőrkapitány-helyettest felfüggesztett pénzbüntetésre ítélte a német bíróság „kényszervallatás” miatt, később rendőrkapitányi kinevezést kapott.

Magnus Gäfgen – még az ellene folyamatban lévő büntetőeljárás alatt – az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult:

A Bíróság megállapította, hogy – amint azt a német hatóságok is elismerték – a kérelmező kihallgatása megsértette az Egyezmény 3. cikkét (kínzás tilalma).

Az Egyezmény 6. cikkének (tiszteséges eljáráshoz való jog) megsértése kapcsán a Bíróság rámutatott arra, hogy

- bár saját gyakorlata szerint az Egyezmény 3. cikkének megsértésével kikényszerített vallomáson alapuló bizonyítékok felhasználása a büntetőeljárásban súlyos kérdéseket vet fel az eljárás tisztességes volta tekintetében, és
- az egyének az Egyezmény 3. cikkét sértő kihallgatási módszerek elleni hatékony védelme rendszerint azt kívánja, hogy az ilyen bizonyítékokat kizárják az eljárásból, ez azonban, csak akkor bír jelentőséggel, ha e bizonyítékok felhasználása a terhelt bűnösségének megállapítására vagy a büntetés kiszabására kihatott.

A Bíróság megállapította, hogy az adott ügyben a kérelmezőt alapvetően a bíróság előtt, megfelelő kioktatását követően tett beismerő vallomása alapján ítélték el, ezért a kikényszerített vallomás eredményeként beszerzett bizonyítékokra a bűnösség megállapításához és a büntetés kiszabásához tulajdonképpen nem is volt szükség.

A kérelmező védelemhez való jogát tiszteletben tartották, a büntetőper egészében tisztességesnek minősíthető, így az Egyezmény 6. cikkének megsértése nem állapítható meg.

Az ügyben ismét felmerül a jogszerűség és az igazságosság konfliktusa: alkalmazható-e kényszer vagy fenyegetés a gyanúsítottal szemben, ha a mérleg másik serpenyőjében egy másik személy – jelen esetben egy gyermek – élete van?

Ebben az esetben az eljárások végeredménye összességében közel van a „józan észhez” és az anyagi igazsághoz.

Ugyanakkor az angolszász „mérgezett fa gyümölcse” elv alapján – ragaszkodva a processzuális igazsághoz – a törvényellenesen beszerzett vallomást követően és arra tekintettel beszerzett további bizonyítékok felhasználhatósága megkérdőjelezhető lenne.

Talán tanulságképpen annyi rögzíthető, hogy a jogbiztonság és az igazságosság nem egymással szembeállítandó, hanem egymást kiegészítő és egymásra tekintettel értelmezendő és alkalmazandó fogalmak.

Nem alaptalan elvárás a bíróságokkal szemben, hogy ne csak formálisan jogszerűek, hanem igazságosak is legyenek – de legalábbis törekedjenek erre.

A bíró döntési szabadsága nem önkény, döntési felelőssége nem hatalom. Feladatunk mindenkor a társadalmi béke biztosítása szakszerű, időszzerű és igazságos ítélkezéssel.

Köszönöm figyelmüket!